

О.В.Голотюк, ст.викладач кафедри романо-германських мов Інституту іноземної філології Херсонського державного університету

Особливості Болонського процесу у Франції та Україні

У статті розглянуто історичні етапи Болонського процесу в Європі від початку до сьогодні. Франція у світі сприймається як своєрідний еталон європейської культури, демократії і поваги до людини-творця. Дослідження Болонського процесу в Європі, використання прогресивних ідей французького досвіду є винятково актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України в загальноєвропейській освітній простір.

1. Болонський процес в Європі

Розбудова об'єднаної Європи від Атлантики до Уралу зі спільними гуманістичними цінностями свободи, демократії, правової держави, соціальної справедливості та толерантного, дбайливого ставлення до різнобарвної культурної і багатомовної спадщини розпочалася понад 55 років тому.

Сьогодні сорок п'ять європейських країн із людським потенціалом у 800 мільйонів людей об'єдналися навколо спільних політичних цілей і добровільно взяли на себе зобов'язання захищати Права Людини на життя, на свободу совісті, на свободу слова, на свободу релігії, на повагу до приватного і сімейного життя, на вільні вибори. Європа захищає ці цінності та уважно стежить за виявами загрози демократії з боку тероризму, організованої злочинності, корупції, злиднів, торгівлі людьми – явищ, які набули сьогодні всесвітнього виміру та не знають кордонів.

Країни Європи плідно співробітничать в рамках Європейської культурної конвенції, яка сприяла активній співпраці у галузі розбудови єдиного Європейського освітньо-наукового простору.

Процес перебудови вищої освіти, який триває вже понад 37 років, прийнято називати **Болонським**, хоча є всі підстави вважати його *Сорбоннсько-Болонським*. Він мав поступовий характер і розвивався від низу до верху: студенти –

університети – уряди європейських країн. Так, **18 вересня 1988 року**, під час святкування 900-ї річниці найстарішого університету Європи у м. Болонья (Італія) було підписано **Велику Хартію Університетів**.

Через десять років, **25 травня 1998 року**, на святкуванні 800-ї річниці Паризького університету – Сорбонни, міністрами освіти Німеччини, Франції, Італії та Сполученого Королівства було підписано „**Сорбоннську декларацію**”, спрямовану на гармонізацію національних систем вищої освіти. А наступного року, а саме **19 червня 1999 року**, в Болоньї з'явилася **підписана** від імені урядів міністрами освіти **29 країн „Болонська декларація”**, яка сформулювала вимоги та критерії до національних систем вищої освіти у світлі утворення єдиного європейського освітньо-наукового простору до 2010 року.

Розбудова європейського освітньо-наукового простору – це міждержавна ініціатива, що започаткована у Сорбонні у 1999 році, продовжена у Болоньї в 1999 році, у Празі в 2001 році, у Берліні в 2003 році, у Бергені у 2005 році.

Заснована на спільному бажанні держав, які вважають процедури Європейського Союзу в цій галузі занадто складними, ця політика, започаткована у 1998р. чотирма країнами (Німеччиною, Сполученим Королівством, Італією та Францією), віднині стосується **сорока п'яти країн „Великої Європи”**.

Основні вектори спільних дій можна стисло викласти таким чином:

- прийняття прирівнювальної структури вищої освіти, що має три основні рівні, досягти яких можна протягом аналогічного терміну навчання: ліценціат (в Україні – бакалаврат), мастер (в Україні – магістратура), докторат (в Україні – аспірантура);
- розробка модульного принципу освіти, згідно з європейською системою кредитів – ECTS;
- забезпечення взаємного визнання дипломів на європейському рівні;
- інтеграція потреб у професійній освіті на різних рівнях та забезпечення освітніх потреб протягом усього життя;

- сприяння мобільності студентів і викладачів та надання освітянським освітнім закладам європейського виміру;
- розробка методологічних засад для оцінювання якості освіти;
- опора на учасників освітнього процесу, насамперед на університети (Європейська асоціація університетів) та на студентів (Національні спілки студентів Європи).

2. Франція у Європейському просторі вищої освіти

Утворення європейського простору вищої освіти – завдання амбітне, актуальне, необхідне в сучасному мінливому світі з його швидкоплинними процесами, новими орієнтирами, переоцінкою традиційних суспільних, політичних та культурних засад. Французька освітня система переживає зараз процес активного реформування. Загальновідомою і загальновизнаною є не лише велика культурна спадщина Франції, зокрема в галузі освітньої діяльності, але також її відкритість до нових віянь. Нерідко саме Франція відігравала провідну роль у суспільному, політичному та культурному розвитку Європи і світу, торуючи шлях для інших. Саме тут у 1968 р. відбулося кардинальне переосмислення традиційних освітніх принципів, що призвело до радикальної реформи всієї освітньої системи в дусі її демократизації, приведення у відповідність до потреб тогочасної Франції.

Сучасну реформу викликано нагальною потребою інтеграції та узгодження освітніх систем європейських країн в умовах єдиного економічного простору, спільного ринку праці, певного „євростандарту” в суспільному, професійному та повсякденному житті.

Аналіз сучасного стану освіти у Франції свідчить про постійну увагу держави до освітянських проблем. Останнім часом Франція витрачає на освіту 103,6 млрд. євро (7 % ВВП). Держава залишається головним платником (64,5 % від загальної суми). Місцеві органи забезпечують майже 21 % фінансування. Підприємства сплачують понад 6,4 % усіх витрат. Участь батьків зменшилась до 6,4 % [2, с.10].

Вартість навчання збільшилась з 1975 року на 96 % для учнів початкової школи, на 76 % для учнів середньої школи, на 29 % для студентів вищої школи. Але ці підвищення не стосуються а ні студентів, а ні їхніх батьків, тому що держава всі витрати бере на себе [4, с.100].

Кількість абітурієнтів, які вступають до вищих навчальних закладів суттєво зросла у порівнянні з 1990 роком. Однак, кількість студентів, які отримують перший, базовий диплом про вищу освіту (2 роки навчання), становить лише 45,5 %, але 66,7 % – за три роки і 76,5 % – за п'ять років.

Своїми започаткуваннями та реформами Франція зробила вагомий внесок у розбудову загальноєвропейського наукового й освітянського простору.

Останні шість років вищі навчальні заклади Франції, університети та інститути, працювали над пошуком моделі їх функціонування, яка б найкраще інтегрувала головні цілі Болонського процесу: прийняття дворівневої системи навчання, введення європейської системи кредитів, заохочування студентів та академічного персоналу до мобільності, європейське співробітництво для забезпечення якості навчання, зміцнення зв'язків між освітою та наукою.

В юридичному контексті поняття ступеню було сформоване як сертифікований рівень освіти незалежно від галузі знань чи спеціальності. Він присвоюється дипломом за спеціальністю. У 1999 році існувало три ступеня (бакалавр, ліценціат, доктор наук); отже досить було ввести додатково систему „бакалаврат + 5 років навчання в університеті”, щоб досягти поставленої мети - ступеня „магістр”, який у 2002 одержав назву „мастёр” для внесення більшої ясності цього питання в міжнародному контексті.

З 1999 року ступінь „мастер” автоматично прирівнюється до дипломів DEA (диплом поглибленої освіти) та DESS (диплом спеціалізованої вищої освіти), диплома інженера та з 2002 року - до диплома магістра. Він також може прирівнюватись до інших дипломів цього ж рівня, внесених до списку міністром, уповноваженим з питань вищої освіти. За згодою усіх зацікавлених сторін було

створено спеціальну комісію з питань оцінки освітніх надбань та дипломування управлінських кадрів, на зразок комісії з інженерних спеціальностей. Ця комісія розпочала свою роботу влітку 2002 року.

Після Сорбоннської конференції заходи, які запроваджувались у Франції, були спрямовані передусім на розвиток спільної структури європейського рівня, що в свій час одержала назву „3-5-8”, або „ЛМД”, що означає: після 3 років навчання в університеті студенти одержують ступень Ліценціату, після 5 – Мастёр, після 8 – Доктор наук [3, с.73].

На рівні ліценціату та враховуючи впровадження професійної орієнтації першого ступеня, передбаченої європейським планом, основним завданням є створення нового диплому: спеціалізованого ліценціату. Цей цикл - перехідний між рівнем техніка вищої кваліфікації та рівнем інженера чи управлінця (другий рівень) - передбачає як набуття початкової вищої, так і безперервної освіти; його утворено завдяки тісній співпраці між навчальними закладами та професійним середовищем [2, с.12].

Нова система навчання передбачає впровадження семестрів і кредитів. Період навчання рахується не кількістю років, а кількістю семестрів, які в свою чергу поділені на Одиниці Навчання, так звані заняття, що об'єднуються у блоки, або модулі. Курс навчання для отримання ступеня ліценціата триває 6 семестрів, магістра – 4 семестри після ліценціата., а також ще 6 семестрів для отримання ступеня доктора наук. Кожен семестр дорівнює 30 кредитам. Таким чином, 180 кредитів необхідні для ступеня ліценціата, 300 – для майстра, 480 – для ступеня доктора наук. Кожен отриманий кредит капіталізується, тобто отриман на все життя, може переводитися з одного університета до іншого, з однієї спеціальності на іншу, з однієї країни до іншої, згідно з Європейською Системою Переводу Кредитів, що сприяє європейській мобільності. Така система отримання кредитів полегшує тимчасову перерву у навчанні. Вона дозволяє тим, хто покинув

навчання, але бажає його продовжити, відновити курс у будь-який момент на тому ж самому місці, де він був зупинений [3, с.74].

Згідно зі статистичними показниками після впровадження реформи ЛМД лише невелика частина вищих учбових закладів Франції (18 %) вирішила докорінно змінити програму навчання, а саме Бордо 1, Шамбері, Ліон 2, Ліон 3, Сент-Ет'єн, Тулуза 3, Ліль 2 та Гренобль 1. Що стосується інших – вони надали перевагу частковій реалізації реформи в деяких галузях: Бордо 2 – гуманітарні і соціальні науки; Діжон – адміністративно-правове управління, технології, природничі науки, здоров'я та фізична діяльність; Ліон 1 – Гуманітарні науки і технології; Тулуза 1 – суспільна і економічна адміністрація, економіка [4, с.102].

З часом цей новий диплом мав значний успіх: до початку занять у 2002 році було відкрито 600 таких циклів, а на теперішній час майже половина університетів Франції вже приєдналася до нової системи навчання згідно з реформою ЛМД. Це дозволило навчати за новими кваліфікаціями, посилити професійне спрямування та зняти обмеження діяльності університетських технічних інститутів та інших підрозділів в рамках навчальних закладів, що стало можливим завдяки встановленню партнерських зв'язків між університетами – вищими школами, університетами – ліцеями.

Крім реформування суто освітянської галузі, у Франції було вирішено поглибити формування європейського освітньо-наукового простору згідно з глобальним підходом:

- що поширюється на всі форми французької системи вищої освіти, яке б міністерство не відповідало за неї;
- що включає початкову вищу освіту та безперервну освіту протягом усього життя, академічну освіту та професійну освіту, очну та дистанційну форми, традиційні форми викладання та викладання за допомогою комп'ютерних технологій тощо;

- що зміцнює, з одного боку, автономію навчальних закладів, їх новаторство, введення інновацій, а, з іншого боку, - сучасні методи національного оцінювання;
 - що започатковує нову ситуацію, за якої б нові правові рамки не замінювали б старі (які не відмінюються), а надавали б навчальним закладам можливість вибору.
- У цьому контексті було опубліковано чотири законодавчі акти широкого міжміністерського значення.

- Декрет, що визначає принципи європейського освітньо-наукового простору; він впроваджує систему кредитів та наголошує на створенні системи освітніх пропозицій, організованої в гнучкі навчальні цикли освіти; він надає кожному міністру можливість застосовувати ці загальні принципи відповідно до секторів освіти, що знаходяться в його компетенції.

- Декрет, що модернізує в цілому державний сектор, приводить у відповідність юридичні поняття ступеню, звання та державного диплому, визначаючи, зокрема, як державний будь-який диплом, виданий під контролем держави; він встановлює загальний принцип державного періодичного оцінювання (контролю); і останнє, він доручає міністру з питань вищої освіти забезпечити єдність французької освітньої системи.

- Нарешті, два інших декрети стосуються узагальненого врахування у навчанні попередніх здобутків студентів, що пов'язані з їх навчанням за кордоном, або є результатом їх професійної діяльності; вони визначають таким чином умови зарахування, яке дозволяє оптимізувати етапи навчання та сформулювати і загальні засади початкового та безперервного навчання [4, с.112].

Отож що стосується університетів (але це виходить і за їх межі), то ці принципи були розроблені для навчання у ліценціаті, магістратурі і докторантурі. Цю систему доповнено встановленням стипендій для мобільності студентів і основними правовими положеннями, що сприятимуть міжнародній ініціативі закладів.

Слід зазначити, що реформа ЛМД сприяє мобільності студентів на території Європи, визнанню нових дипломів на міжнародному ринку праці, полегшенню відновлення навчання. Вона дозволяє студентам приділяти більшу увагу самостійній роботі, планувати власний розклад навчання, поєднувати роботу, студентське та сімейне життя.

3. Україна в Європейському просторі вищої освіти

19-20 травня 2005 року в норвежському місті Берген відбувся саміт міністрів, які відповідають за вищу освіту в країнах Європи. Україна зробила важливий крок, приєднавшись до Болонської декларації, і зобов'язалась таким чином сприяти утворенню європейського науково-освітнього простору, а відтак, взяти участь у розбудові Великої Європи – „Європи знань”. Це офіційне визнання європейською спільнотою зовнішньополітичного курсу нашої країни, спрямованого на євроінтеграцію. Україна прагне стати повноправним учасником майбутньої Європи [1, с.5].

Які перспективи відкриває Болонський процес для України? Передусім, це нові можливості, пов'язані з перспективою входження до загальноєвропейського освітнього простору, а саме:

- визнання українських дипломів на міжнародному рівні;
- більша мобільність в європросторі для студентів та викладачів;
- спільні освітні та пошукові проекти з європейськими університетами;
- конкурентоспроможність на європейському і світовому ринку праці.

Інтеграційні процеси необхідно пов'язано також із важливими концептуальними змінами щодо змісту і форм навчання. У цій галузі перед українськими освітянами теж відкриваються нові та цікаві перспективи.

Перш за все, треба зауважити, що інтеграційні процеси, як це неодноразово підкреслюється в установчих документах Болонського процесу, поєднано із збереженням та розвитком неповторного національного досвіду, культурної

спадщини кожної країни. Отже, „євростандарт” в освіті в жодному разі не означає уніфікації, нівелювання специфіки освітніх систем європейських країн, а спрямовано на їх взаємне узгодження та гармонізацію з потребами сучасного світу.

Не випадково саме „гармонізація” виступає одним із ключових понять багатьох документів. Сислове навантаження цього поняття є надзвичайно ємним, адже головною **метою виховання та освіти** є навчити дитину, молоду людину жити в гармонії з навколишнім світом і самим собою шляхом пізнання цього світу, визначення свого місця в ньому, освоєння певного роду діяльності. У сучасних умовах уміння адаптуватися до швидких змін у всіх сферах людської життєдіяльності, готовність відповідати на виклики сьогодення стає нагальною необхідністю [2, с.125].

З метою пристосування освітньої діяльності до динаміки сучасного життя європейська реформа впроваджує гнучку систему навчальних кредитів, надає можливість зарахування та накопичення в загальному освітньому здобутку людини не лише її попередніх навчальних надбань, але й практичного досвіду в певній професійній галузі, а система безперервної освіти доповнюється можливістю навчатися протягом усього життя, у власному темпі, відповідно до індивідуальних потреб і можливостей людини. Навчання стає багатодисциплінарним, враховує необхідність оволодіння щонайменше однією іноземною мовою, новітніми інформаційними технологіями.

Чи потребує українська освітня система подібних нововведень? Ствердна відповідь на це питання, мабуть, не викликає сумніву. При цьому багатий український досвід у цій галузі слугуватиме надійним „стартовим майданчиком” для подальшого вдосконалення національної системи освіти та її узгодження з європейською. Отже, розвиток нових та вдосконалення існуючих освітніх вимірів вбачається в наступному.

Загальноновизнаним фактом є те, що вітчизняна освіта завжди вирізнялася

фундаментальною глибиною знань, які вона надавала і зараз надає учнівській та студентській молоді, на відміну від більш вузькоспеціалізованого профілювання освіти на Заході. Ці традиції вітчизняної освіти багато в чому відповідають новій для європейських університетів тенденції до багатодисциплінарного навчання, визначеній в рамках Болонського процесу реформування. Водночас запропоновані цією реформою нові напрямки освітньої діяльності представляють для української освіти значний інтерес.

По-перше, це нові принципи органічного поєднання навчання і науково-дослідної роботи в університетських закладах. Очікуване посилення пошукової, творчої діяльності викладачів і студентів сприятиме постійному оновленню освіти, яка необхідно адаптуватиметься до останніх досягнень науки, а також активному включенні студентів до самостійної професійно орієнтованої діяльності в рамках розробки індивідуального проекту під керівництвом викладача-дослідника. Запроваджену реформою систему навчальних кредитів також пристосовано до постійного оновлення змістового наповнення та форм навчання. Крім того, європейською реформою передбачено становлення більш тісної взаємодії між навчальним закладом та роботодавцем на різних етапах підготовки майбутнього фахівця.

По-друге, необхідність більш гнучкої освітньої системи, яка б могла, з одного боку, швидко реагувати на нові потреби суспільства, а з іншого - надавати людині не лише потрібні в сучасному світі знання та навички, необхідні для успішної професійної діяльності, але й навчить її швидко адаптуватися до нових умов у майбутньому, відчувається і в нашій країні. З цього приводу виникають міркування більш широкого плану, які стосуються не лише університетської, але й шкільної освіти.

Можливості врахування в процесі здобуття освіти індивідуальних потреб і можливостей студента чи учня пов'язано із впровадженням гнучкої взаємодії

теоретичних, прикладних та практичних аспектів навчання. Особливо важливим видається показати дитині з перших років її навчання, а потім і молодій людині, яка прагне здобути вищу освіту, тісний зв'язок навчання з життям і в практичних, конкретних, і в загальних аспектах.

Ідеться про те, що нерідко ще школа не використовує повною мірою можливості гармонійного поєднання навчання з потребами конкретної особи в даній місцевості, конкретному суспільному середовищі. Можливо, доцільно було б поряд із абстрактними, узагальненими, деперсоналізованими завданнями активніше вводити такі, які безпосередньо стосувалися б шкільного чи повсякденного життя учня, класу, реалій рідного села чи міста, мали конкретне життєве наповнення. До курсів географії, історії, інших гуманітарних чи природничих дисциплін доцільно було б запроваджувати різні форми цікавої для дітей і підлітків пошукової діяльності щодо історії рідного села чи міста, його природних особливостей, демографічної ситуації тощо. Сучасним форматом такої навчальної діяльності може бути індивідуальний чи колективний проект учня, групи, класу. Таку діяльність доцільно було б також активізувати як позакласну, клубну виховну роботу, яка вже проводиться в багатьох українських школах.

Впровадження чи активізація такого творчо-прикладного виміру навчання сприяло б розвитку вміння застосовувати загальні знання до конкретної життєвої, близької учню дійсності, встановлюючи для цього необхідні міждисциплінарні зв'язки, творчо поєднуючи теоретичний та прикладний, практичний аспекти у навчанні, повсякденному житті, а потім і в професійній діяльності. Таким чином, у дитини, молодій людині вибудовується перспектива відповідального свідомого освоєння навколишнього світу як водночас індивідуальної і спільної природної та культурної спадщини у місцевому, національному і світовому вимірах. Така освітня перспектива відкриває можливості виховання активної громадської позиції, вчить молоду людину не боятися труднощів, не закривати очі на існуючі

проблеми або чекати поки їх вирішить держава чи інші, але активно братися до їх розв'язання як свідомий свого вибору громадянин.

Наші національні освітянські та культурні традиції, серед яких провідні принципи гуманістичної педагогіки В.Сухомлинського, наукові та педагогічні напрацювання українських університетських та дослідницьких шкіл, прийняття нових освітніх Держстандартів у поєднанні з європейським та світовим досвідом, є тим багатим підґрунтям, на якому має відбутися розквіт самобутньої української системи освіти та її інтеграція до загального європейського простору.

Для практичного втілення основних положень Болонського процесу реформування освіти у Херсонському державному університеті, професорсько-викладацький склад університету визначає наступні завдання:

- впровадити спеціальні факультативні курси за вибором студента, що дозволило б зробити більш гнучкий графік навчання і надало б можливість поєднувати роботу, освіту і сімейне життя;
- практично вдосконалити систему накопичення і переводу кредитів, яка б надала можливість переміщення з однієї спеціальності на іншу у процесі навчання і дозволила б студентам зробити правильний вибір майбутньої професії;
- встановити партнерські зв'язки між університетами України, сприяти мобільності студентів на території нашої держави та Європи;
- надати студентам і викладачам доступ до світових ресурсів у сфері освіти, до літературних видань і архівів бібліотек Сорбонни, Оксворду, Гарварду, МГУ тощо за допомогою комп'ютерних технологій, Інтернет;
- забезпечити університет новітніми інформаційними технологіями та програмами щодо поліпшення роботи у лінгафонних кабінетах;
- організувати обмін українських студентів і викладачів з іноземними

колегами, сприяти проходженню наукової практики і підвищенню кваліфікації за кордоном. Така взаємодія з європейськими країнами надала б можливість наочно пізнати традиції, культуру інших держав, удосконалити знання іноземної мови, збагатити професійний досвід викладачів і студентів.

Роблячи підсумок, слід зазначити, що для України є важливими світові гуманістичні цінності, досвід країн Європи у розробці загальноєвропейських принципів організації вищої освіти, демократичних засад у діяльності університетів, їх автономії, прозорості навчальних систем, відкритості та доступності вищих навчальних закладів для українських та іноземних студентів, мобільності освітян і науковців, покращення якості вищої освіти і реального доступу до світових ринків праці.

Усвідомлюючи велику відповідальність за втілення положень і принципів Болонського процесу, наша країна рішуче долатиме негативні явища, опір консервативних кіл, будь-який прояв порушення Прав Людини у галузі освіти і науки.

Література:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук.ред.українського видання С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
2. Крючков Г.Г., Бурбело В.Б. Франція у європейському просторі вищої освіти. – К.: Київський університет, 2005. – 169 с.
3. L'Etudiant, – № 256, novembre 2003. – Reims-Epernay : CCI. – P.70-78.
4. Toutlemonde B. Le système éducatif en France. – Paris : La Documentation française, 2003. – 191 p.